

Nr 1.

Af friherre **Palmstierna**, om *skrifvelse till Kungl. Maj:t angående undersökning rörande inom landet befintliga karteller och truster m. m.*

Under fjolårets debatt i frågan om ändrad lydelse af 1 § i förordningen om beskattningen af socker m. m. uti Riksdagens Andra Kammare hade jag tillfälle framföra några synpunkter angående vissa företeelser inom trustväsendet. Det understöd, som då lämnades af inflytelserika ledamöter af kammaren, har gjort, att jag detta år ansett mig böra sammanfatta mina förslag uti motionsform.

När den ekonomiska liberalismen i förra århundradets midt bröt sig igenom det sega motståndet, förklarades näringsfriheten vara en »naturlig rättighet», som tillhörde hvarje medborgare. Statsmakterna borde på allt sätt värna densamma. Men näringsfriheten betraktades ej endast som den enskildes oförytterliga tillhörighet, den afsåg äfven att bli drifkraften i samfundslifvets ekonomiska utveckling. Genom fri inbördes täflan mellan producenter och konsumenter skulle en sådan intressenas växelverkan uppstå, hvarigenom allas berättigade kraf blefve tillgodosedda, och den nationalekonomiska fordran på frambringandet af de billigaste och bästa varorna uppnås utan särskilda åtgärder från statsmakternas sida.

I syfte att skapa detta rörliga jämviktstillstånd ansträngde man sig på alla sätt för att bereda den ekonomiska friheten obegränsadt utrymme i samhället. Städernas företrädesrättigheter att idka handel upphäfves, varuutbytet inom landet uppmuntras, penninghushållningens genomförande underlättas, och själfva jordkapitalets mobilisering gynnas af lagstiftningen. Och man ansåg, att om näringsfriheten väl en gång

blifvit fullständigt genomförd, skulle den visa sig äga förmåga att upprätthålla den fria konkurrensen som prisbestämmande regulator inom näringslivets olika områden.

Den samhällsåskådning, som gaf sig uttryck på detta sätt, har nu så länge behärskat den ekonomiska politiken, att vi äga möjlighet öfverblicka dess resultat. Det måste då oförbehållsamt erkännas, att den ekonomiska liberalismen på förut oanadt sätt eggat förvärfsbegäret och med den moderna teknikens hjälp framkallat en utomordentlig stegring af produktionen. Men tron på den otämnda konkurrensens lyckobringande verkningar i öfrigt och på möjligheten af dess bestånd har blifvit gäckad. Sedan de liberala idéerna väl genomsyrat samhällsuppfattningen och gifvit det ekonomiska lifvet åsyftad prägel, alstras inom samhället själft nya rörelser och krafter, som i många afseenden bilda en motsats till »det bestående» och låta framskymta bilden af ett samhälle, byggdt på annan grund än den ekonomiska liberalismens. Samhällets inre börjar omdanas därigenom, att den fria konkurrensen själfdör.

Redan ha vi vant oss vid, att den »arbetets frihet», som utgjorde en väsentlig del af den proklamerade näringsfriheten, ej längre finns till. Det är för oss den naturligaste sak i världen, att hvarje arbetare bör tillhöra sin fackförening och, i stället för att underbjuda kamraterna vid uppgörelse om arbetsvillkor, solidariskt med dem framträda inför arbetsgifvarna. Och vi finna det konsekvent af dessa, när de i sin ordning sammansluta sig till inbördes stöd mot arbetstagarna. Det har slutligen gått därhän, att vi anse icke »arbetets frihet» utan starka organisationer utgöra förutsättningen för den lagstiftning, som skall leda oss mot arbetsfred.

Ännu grundligare omdanas samhällets inre väsen af de sammanslutningar mellan näringsidkare, som bildats under de sista åren. Utvecklas de lika hastigt som hittills, kommer den verkliga näringsfriheten att småningom förtvina, och det är egendomligt finna just dem bidra därtill, som, när statsmakterna vilja syna deras förehafvande, ifrigare än några andra ropa på näringsfrihetens bevarande.

De företeelser, jag här åsyftar, äro värda den allra största uppmärksamhet från lagstiftarnas sida. Om de bli förbisedda och den reala beskaffenheten af det nutida samhället icke tillräckligt noggrant undersökes, förledes man lätt att dröja med den erforderliga nya näringslagstiftningen, till dess de förhållanden, som påkallat densamma, hunnit utveckla sig på ett sätt, som i framtiden försvårar samhällsarbetet.

Länge har man förmodat, att *priskonventioner* pläгат upprättas mellan leverantörer af viss vara, och erfarenheten har gifvit vid handen, att i synnerhet stat och kommun i obekantskap därom förlorat stora belopp vid sina anläggningar. Men numer ha de tillfälliga öfverenskommelserna inom den ena näringsgrenen efter den andra börjat ersättas af fasta sammanslutningar i syfte att till producenternas fördel reglera priser och utbud. I synnerhet uti starkt tullskyddade länder är denna utveckling skönjbar. Det är äfven naturligt, att så skall vara förhållandet. Har den utländska konkurrensen uteslutits genom uppresta tullmurar, ligger det uti de inhemska producenternas intresse att profitera däraf genom ett frivilligt afstående från inbördes konkurrens. Dessa *kartell-* och *trustbildningar* utvecklas särskildt fort efter en ekonomisk kris. Detta märktes i Tyskland efter år 1901 — minst 500 karteller torde för närvarande finnas i detta land — och de två sista åren ha visat, att starka kapitalorganisationer äfven hos oss blifvit vanliga. Hur många de äro, kan ej med full säkerhet angifvas, emedan den del af vår statsförvaltning, som bort ägna särskild uppmärksamhet åt dessa förhållanden, hittills lämnat dem obeaktade. Jag har emellertid anledning förmoda, att de redan icke understiga 60-talet. Några exempel torde böra angifvas.

Den fria konkurrensens uteslutande blir gifvetvis till största nackdel för konsumenterna, när livsmedelsproduktionen monopoliseras. Ett typiskt exempel härpå erbjuder *margarinringen*. Priset å denna nödvändighetsvara för flertalet svenska hem bestämdes till helt nyligen uteslutande af ringen såväl beträffande handlandens utförsäljningspris som hans inköpspris och gällde lika för hela landet. Hvad detta betydde fick man klart för sig, när kooperativa förbundet vid sin strid med minuthandlarna förra året nödgades inköpa en margarinfabrik för att på skäliga villkor kunna erhålla denna vara. Så snart ryktet om köpeunderhandlingarna kom ut, sänkte ringen margarinpriset med 5 öre och kort tid efteråt med ytterligare 15 öre. Per år uträknadt, ger en 5 öres sänkning af margarinpriset konsumenterna c:a 700,000 kronors besparing. Sedan det visat sig, att kooperatörernas konkurrens ej allvarligt skadat ringens monopol, har priset återigen börjat stegras. Det bör anmärkas, att margarinringen till större delen uppehålls förmedelst utländskt kapital, och att dess störste i utlandet bosatte intressent lär vara en af Sveriges högst inkomsttaxerade personer. Enligt aktuarien I. Flodströms beräkning (Svensk Export 1907) ha margarinfabrikernas tillverkningsvärde mellan 1896 och 1905 ökat hastigare än någon annan industris eller från 1.8 till 13.3 mill. kronor och sam-

tidigt har den till beviljning uppskattade *inkomsten per anställd arbetare ökat 214 procent*. Det finns ingen svensk industri, som förmår visa liknande siffror.

För någon tid sedan lämnade pressen en del uppgifter angående *hafregrynskartellen*, som äro belysande nog för sammanslutningarnas uppkomst. När hafregrynspreparaten kommo i ropet, uppstod den ena kvarnen hastigt efter den andra. Följden blef intensiv konkurrens med åtföljande öfverproduktion och fallissement för några kvarnar. Efter denna krasch sammanslöto sig de sex återstående företagen för att begränsa produktionen och genom fasta öfverenskommelser om pris upphäfva konkurrensen. De fabriker, som ingingo i kartellen, behärskade marknaden så fullständigt, att de äfven med en drift, som blott omfattade en del af året, kunde beräkna vinst af rörelsen. Följden af kartellens uppträdande blef omedelbart en stegring af prisen.

Enligt meddelanden till mig torde kartellorganisationer förefinnas bland *charkuteriädkare, bryggerier, kvarnindustriädkare, stärkelse-, kolsyre-, och sodafabriker, chokolad- och kexfabriker* m. fl. *Bomulls- och galoschfabriker* lära vara sammanslutna liksom *jute- och bindgarnsfabriker, maskinfirmor* samt företag inom *glas-, ler- och den kemiska industrien*. Uti *byggnadsämnesindustrien* finnas flera betydande karteller.

Bland karteller, som direkt beröra jordbruket, må endast nämnas *försäljningsaktiebolaget Sveriges superfosfatfabriker*, som bildats af de fyra superfosfatfabrikerna i Helsingborg, Landskrona, Malmö och Stockholm, hvilka tecknat dess aktiekapital, och genom att försälja sina varor uteslutande med begagnande af samma bolag och till öfverenskomna pris hindra all konkurrens mellan företagen. Produktionen kan rättas efter den konsumtion, som finnes inom den del af landet, som hvarje fabrik behärskar.

För att vår exportindustri må kunna göra sig gällande på den utländska marknaden med dess starka organisationer, har den behöft genomgå en i det närmaste fullständig kartellering. Så torde ha skett med *pappersbruken, trävaruexporten, cellulosan, trämassan, snickerivarorna* och andra. *Altiebolaget Nordiska artilleriverkstäder* och *De svenska metallverken* utgöra likaledes dylika sammanslutningar. Inom verkstadsindustrien har bildandet af en andra sektion uti verkstadsföreningen blifvit ifrågasatt. Enligt ett referat af inledningsföredraget vid det möte, då ärendet behandlades i föreningen, skulle sektionen bland annat verka för »enhetligt uppträdande mot köparnas ofta orinliga anspråk» och åstadkommandet af »allmänna leveransbestämmelser»; dessutom föreslogs »samarbete i fråga om försäljningar och anbudsgifning».

I den mån råvaruproduktionen kartelleras och vinner ett mer eller mindre utprägladt monopol, bli tillverkarna af half- och helfabrikat tvungna att i sin ordning förena sig till skydd för gemensamma intressen, och slutligen nödgas äfven *handelsvärlden* organisera sig.

Af största intresse är att följa utvecklingen inom de näringsgrenar, hvilka i likhet med sockerfabrikationen genom högt tullskydd eller på annat sätt förlänats ett faktiskt monopol inom landet, som det allmänna profiterar af genom särskild beskattning eller del i företagets vinst. I detta afseende har den så kallade »*sprittrusten*» på sista tiden ådragit sig förnyad uppmärksamhet. Dess bildande påminner om sockertrustens.

Upprinnelsen till densamma var den hårda konkurrens, som fördes mellan Reymersholms nya spritförädlingsaktiebolag samt Svenska spritförädlingsaktiebolaget å den ena sidan och de mindre spritfabrikerna å den andra. De sistnämnda sex bildade en kartell för att på allvar ta upp konkurrensen. Efter ett års kamp inköptes aktiemajoriteten i svenska spritförädlingsaktiebolaget för, enligt uppgift, mer än aktiernas dubbla nominalvärde. Reymersholmsbolaget tröttnade på konkurrensen och anslöt sig till kartellen. Denna ansåg emellertid säkrast att till cirka fyra gånger aktiernas nominella värde inköpa majoriteten i bolaget. Köpesumman lär ha utgjort 6,600,000 kronor. Härmed besitter kartellen aktiemajoritet uti 11 spritförädlingsverk förutom 9 andra fabriker, som inköpts, men nedlagts för att produktionen i stället skulle ökas vid de öfriga, hvarigenom drifts- och administrationskostnaderna nedbringas. Ytterligare 7 fabriker lära komma att nedläggas, så att blott 4 större verk kvarstå för produktionens bedrivande. Ett faktiskt monopol har härmed tillkämpats. Det återstår nu att se, hur denna i det närmaste färdigbildade trust skall ställa sig till brännerierna och utskänkningsbolagens leveransförening, sedan gällande kontrakt utlöpt. Sannolikt får det allmänna bidra till förräntningen af aktiernas uppjobbade värden.

Med de intima förbindelser, som nu förena olika länders näringslif, kan det icke undgås, att *internationella* karteller och truster operera äfven i vårt land, eller att våra största firmor och kapitalorganisationer, för att tillförsäkra sig en stark ställning, ingå öfverenskommelser med utländska sammanslutningar. De flesta *kemiska* artiklarna äro föremål för internationell kartellering; *American Harvester Company* konkurrerar i landtbruksredskap med oss och har sökt monopolisera marknaden. Den amerikanska *tobakstrustens* spekulation i ett svenskt

statsmonopol torde vara bekant, liksom *Vacuum Oil Companys* affärsmetoder ej längre äro okända. Inom *cementindustrien* ha aftal om produktionens reglering träffats i samförstånd med utländska firmor, och uti *elektricitetsbranschen* förekomma, enligt till mig gjorda meddelanden, förhållanden, som äro af betydelse att känna till icke minst för kommuner, som bygga och utvidga belysningsverk.

Det förmåles att sedan 7—8 år tillbaka priskonventioner tillfälligtvis plägat uppgöras emellan elektriska firmor. Den första egentliga sammanslutningen skulle ha kommit till stånd år 1903, då samtliga inom Sverige arbetande firmor, som voro entreprenörer för Stockholms elektricitetsverk, enades om att fullständigt gemensamt behandla alla inom Stockholms stads område förekommande anläggningar och leveranser. Det uppgifves, att öfverenskommelsen gällde såväl försäljningspriser som leveransernas fördelning mellan olika firmor, och att en särskild fast anställd ombudsman tillsattes för att bestämma anbudsprisen och fördela leveranserna mellan medlemmarna enligt uppgjorda regler, i proportion till deras omsättning föregående år. Fördelningen skedde så, att den firmas anbud, som enligt bestämmelserna skulle antagas, åsattes så mycket lägre pris än öfriga firmors, att säkerhet för förstnämnda anbuds antagande förelåg. Senare skulle öfverenskommelsen ha kompletterats med den bestämmelsen, att hvarje firma erhåller viss del af den gemensamma vinsten för alla företagen, hvilken fördelas i viss proportion till firmornas omsättning föregående år. En afsevärd prisstegring skulle ha framkallats genom denna sammanslutning. Uti denna skriftligt aftalade »Stockholmskartell» skulle för närvarande fyra större och fem mindre firmor ha ingått.

På liknande sätt angifves, att öfverenskommelser träffats i fråga om leveranser uti andra större städer, och slutligen skulle äfven landsorten ha dragits inom öfverenskommelsernas område på så sätt, att de större svenska firmorna öfverenskommit att gemensamt bestämma prisen för anläggningarna, fördelningen af beställningarna, fixerandet af anbudena m. m. Dessa »landsortskarteller» torde emellertid icke ännu ha fått samma fasthet, som »Stockholmskartellen», utom möjligen hvad beträffar Norrköping och Göteborg. Stundom hände, att en firma uppträdde som konkurrent till den svenska kartellen. Vanligen var denna Elektriska Aktiebolaget A. E. G., ett svenskt bolag, hvars aktiemajoritet innehas af det mäktiga Allgemeine Elektricitets-Gesellschaft i Berlin, medlem af den tyska elektrokartellen. Småningom har man lyckats att vid hvarje särskildt fall träffa öfverenskommelse med denna att mot viss ersättning afstå från konkurrens med kartellen. Redan

innan anbud afgifvas, ha öfverenskommelser i detta afseende stundom träffats mellan de svenska affärerna och den af en utländsk kartell behärskade.

Hos ofvannämnda sammanslutningar är kartellkaraktären mer eller mindre starkt framträdande. Somliga ha skrifna stadgar, andra stödja sig blott på muntliga öfverenskommelser. I vissa fall gälla dessa endast betalningsvillkoren inom branschen, men stundom är såväl produktionens mängd hos olika företag som till hvilket försäljningsställe och till hvad pris varorna skola afyttras vid vite af höga bötesbelopp föreskrifvet. Ibland fixeras också de pris, handlandena få åsätta kartellens alster. Ett är likväl gemensamt för dessa organisationer af själfständiga företag, liksom för den hopsmältning af bolag, som bildar en trust, att *monopol* af större eller mindre omfattning och varaktighet alltid eftersträfvast. Men detta sträfvande är direkt motsatt de syften, som hittills föresväfvat den ekonomiska politiken, hvars ansträngningar riktat sig *emot* uppkomsten af monopol. När dessa det oaktadt naturligt och oundvikligt framväxa som en produkt af gifna betingelser och underminera det på fri konkurrens uppbyggda ekonomiska samhället, måste näringspolitiken i vissa afseenden omläggas.

Det kan icke anses vara ett sundt eller normalt förhållande, att det allmänna såväl som enskilda medborgare utbjuda anläggningar på entreprenad eller infordra leveransanbud å vissa varor under förutsättning, att fri konkurrens förefinnes mellan anbudsgifvarna, när de i själfva verket äro organiserade för gemensamt uppträdande. Det är *hemlighetsfullheten* i detta förfaringssätt, som, så långt ske kan, bör undanröjas. För detta ändamål är det nödvändigt vinna en klar och såvidt möjligt fullständig öfverblick af befintliga sammanslutningar, något som en enskild person icke är i stånd att åstadkomma. Det torde äfven tillhöra statens organ att utföra en dylik utredning. Möjligheten af dess verkställande har nyligen på ett öfvertygande sätt åskådliggjorts genom det material, tyska inrikesministeriet erhållit som svar på en å tyska riksdagens begäran föranstaltad enquête i kartellfrågan. — Ärendets behandling omnämnes uti närslutna bilaga. — Först genom en dylik undersökning vinnas exakta upplysningar om antalet karteller och företag, som tillhöra dem, det kapital, som de förfoga öfver, deras arbetarstyrka, produktionsmängd och syfte, samt arten och beskaffenheten af deras organisationer. En utredning af detta slag kan äfven meddela sådana upplysningar om kartellernas verksamhet, som kunna vara statsmakterna till gagn vid utbildandet af den näringspolitik, som omständigheterna påkalla.

Förhållandena ändras emellertid hastigt på detta område, och kartelleringen och förtrustningen komma säkerligen att fortgå med accellererad fart, sedan tulltarifferna blifvit fastlåsta för afsevärd tidsperiod. Den utredning, som verkställes vid viss tidpunkt, blir därför ofullständig efter något år. Men därom är man numer ense inom de länder, som någon tid sysslat med kartellfrågan som aktuellt problem, att förutsättningen för åtgärder från statsmakternas sida måste vara en oafbruten kännedom om utvecklingen af kapitalets samorganisationer, och därför har man föreslagit upprättandet af ett särskildt statsorgan för ändamålet. För oss är detta ej mindre angeläget.

Under debatten om ändrad lydelse af 1 § i förordningen angående beskattningen af socker uti Riksdagens Andra Kammare förra året visade det sig, hur önskvärdt det hade varit, om man haft en fullt opartisk och säker kännedom om Svenska Sockerfabriksaktiebolagets förvaltning. Bevillningsutskottets vice ordförande uttalade äfven, att »på grund af den monopolställning, som bolaget intager, och på grund af den privilegierade ställning, som statsmakterna genom sin lagstiftning skänkt sockerindustrien, är det af synnerligen stor vikt, att statsmakterna hålla ögonen på denna industri, så att den ej orättfärdigt beskattar allmänheten». Som förhållandena voro, visade det sig, att man icke kunnat erhålla så exakta och opartiska uppgifter, att de, enligt en del kammarledamöters uppfattning, kunde tillräckligt starkt motivera åtgärder från Riksdagens sida. En ledamot af bevillningsutskottet yttrade: »Det är visst och sant, att den, som haft på sin lott att försöka i någon mån skaffa sig uppgifter om dessa förhållanden, har oupphörligt erfårit både behovet af att få exakta uppgifter och på samma gång svårigheten att få sådana». Det kan emellertid icke anses lämpligt, att, när Riksdagen sagt ifrån, att den icke kan tåla någon som helst åtgärd från sockertrustens sida att på allmänheten öfvervälta den skattetunga, som man ansett, att industrien lämpligen bör bära, Riksdagen icke skulle äga möjlighet att tillse efterföljden af denna bestämmelse. Så som det nu är, ha statsmakterna knappast utsikt därtill, hvilket nogsamnt framgick af debatten, som till väsentlig del rörde sig om hvad bolaget verkligen hade gjort. På detta sätt bör det icke längre fortgå. Det kan vara farligt att lämna ett privilegieradt 135-miljoners bolag utan kontroll, när man står i så intim förbindelse med detsamma som den svenska staten. Fördenskull föreslog jag under debatten, att ett särskildt statsorgan, en »trustinspekition», borde upprättas med syfte att öfvervaka kartellernas och trusternas verksamhet. Genom en sådan skulle staten bland annat kunna erhålla

den kännedom om sockerbolagets verksamhet, som icke minst blir erforderlig när den sista halföressänkningen af sockertullen skett år 1913, då nya åtgärder från statens sida möjligen behöfva vidtagas med anledning af den erfarenhet om sockerbolagets sätt att förvalta sitt monopol, som under tiden vunnits.

Bifogade redogörelse för statsmakternas åtgärder i trustfrågan utomlands visar, att man ganska snart kommit till insikt om behöfligheten af en dylik »trustinspektion». Förslag därom ha framställts i Tyskland, Österrike och Ungern. Förenta staterna har sedan år 1904 sin »Bureau of Corporations;» 1907 års »Census of Production Act» ger det engelska handelsministeriet vidtgående befogenhet att erhålla upplysningar; 1904 och 1908 års lagar i Nya Zeeland och Australien äro också anmärkningsvärda. En »trustinspektion» i Sverige torde med statsförvaltningens nuvarande organisation lämpligast organiseras såsom en afdelning uti kungl. kommerskollegium. Vid departementalreformens genomförande borde plats beredas densamma inom det ifrågasatta handels- och industridepartementet.

Någon särskild nyhet för svenskt näringslif torde det icke innebära, om ett statsorgan får rättighet att vinna inblick uti kartellernas och trusternas verksamhet. Jag påminner om bank- och försäkringsinspektionernas lagstadgade befogenhet att ta del af affärsrörelser, som kanske redan delvis äro kartellerade. Enligt 73 § i banklagen skall bolagsstyrelsen »när som helst hålla bolagets räkenskaper och handlingar tillgängliga för Konungens befallningshafvande, för det allmänna ombud, som Konungens befallningshafvande förordnar, för den ledamot af bankinspektionen, hvilken enligt de af Konungen meddelade bestämmelser har att i sådant afseende företräda bankinspektionen, samt för den särskilda undersökning, Konungen kan finna för godt att låta anställa».

Ett dylikt statsorgan kunde äfven uppmärksamma dumpingmetodens tillämpning på den svenska marknaden. Tulltaxekommittén har genom förfrågningar till några hundra näringsidkare sökt erhålla upplysning i saken, men dess utredning är ej af någon större betydelse. Det meddelas endast, att dumping företrädesvis skulle förekomma från Tyskland (för alster af flertalet industrier), Förenta staterna (järn och läder), Belgien (glas) samt England och Österrike (textilvaror m. m.). Fullt exakta meddelanden lämnas icke och någon beräkning af de olägenheter, som den svenska industrien lidit däraf, är ej heller uppgjord. Dessa företeelser äro emellertid af den allvarliga betydelse, att de med omsorg böra iakttagas. Det finnes stor sannolikhet för att med kar-

tellernas utveckling i antal, styrka och internationalisering, dumping kommer att användas i allt större omfattning, något som kan bli vår industri till stor skada. Den möjligheten är ej heller alldeles otänkbar, att i den mån vår egen industri blir kartellerad och behärskar den inhemska marknaden, dess expansionsintressen skola förleda densamma att följa utländska föredömen och på svenska konsumenters bekostnad underbjuda sina konkurrenter å världsmarknaden. Emot sådana tendenser bör vaksamhet påkallas.

Möjligen kan det komma att visa sig behöfligt att bestämma anmälningsskyldighet för sådana sammanslutningar mellan olika företag, som bildas i syfte att åstadkomma gemensam reglering af varupris och produktionsmängd m. m. Den erfarenhet, som förvärfvas af en eventuellt upprättad trustinspektion, torde gifva detta vid handen.

Först med stöd af den föreslagna noggranna utredningen och ett senare kontinuerligt uppmärksammande af organisationerna kan den insikt vinnas om kartell- och trustväsendets natur, som är nödvändig för ett fruktbarande lagstiftningsarbete. Det kan därför anses vara för tidigt att yttra sig om i hvad riktning, detta möjligen bör gå, men några synpunkter torde likväl böra angifvas, när förslag nu framställas om en systematisk behandling af frågan.

Sannolikt finns det mången, som med ovilja betraktar uppkomsten af kapitalets sammanslutningar. Instinktivt förnimmes, att näringsfriheten småningom kväfvades, och att monopolet träder i konkurrensens ställe. Det är förklarligt, att sådana känslor uppstå, men det bör erinras om, att den planlösa konkurrensen icke enbart erbjudit fördelar och ej heller framkallat det jämviktstillstånd, man ansåg, att den skulle medföra. Karteller och trustar äro nya former för näringsverksamhetens bedrifvande, som motiveras af de påtagliga brister, som finnas uti det ekonomiska samhällets nuvarande struktur. Därför innebär deras framträdande i flere afseenden omedelbara fördelar ej blott af privat- utan äfven af nationalekonomiskt slag. Om så ej vore, skulle de icke ha fått så hastig utbredning och tillslutning, som skett. Den viktigaste egenskapen hos såväl trusten som kartellen är, att den med kännedom om behovet af vissa varor anpassar sin tillverkning direkt efter detsamma, så att öfverproduktion undvikas, och man slipper en del af dessa handelsavancer, reklamer och agenter, som äro nödvändiga för tillkämpandet af en plats å den oorganiserade marknaden, men som i hög grad tynga produktionen. Genom landets uppdelning mellan olika fabriker och varornas likformiggörande eller standardisering till beskaffenhet och pris, bli fraktkostnaderna mindre

och produktionen mer enhetlig och billigare. Särskildt erbjuder trusten stora fördelar genom de inskränkningar uti administrationskostnad och den möjlighet till stordrift, som den erbjuder. Inom en väl organiserad näringsgren kan lågkonjunkturen icke medföra så ödeläggande verkningar, som om företagen konkurrerade med hvarandra, när priserna sjunka, och konsumtionen minskas. Högkonjunkturen kan däremot helt och hållet utnyttjas, när en fast organisation finnes. Särskildt för exportindustrien gör sig detta märkbart.

Det vore tydligen alldeles oriktigt, om man ville återupplifva den gamla liberala lagstiftning, hvilken ännu återstår såsom en död bokstaf, t. ex. i Frankrike, England och Italien, som bifogade redogörelse omnämner. I stället gäller det att med klar insikt om, att trustväsendet är ett nationalekonomiskt framsteg, omdana vårt rättssystem och vår förvaltning på sådant sätt, att de nya organisationerna betjäna konsumenterna lika fördelaktigt, som man på sin tid vågat hoppas, att den fria konkurrensen skulle kunna göra.

I detta syfte behöfver man finna lämpliga medel att tygla monopolen. Ty det ligger en stor fara däri, att ej längre förhållandet mellan tillgång och efterfrågan utan besluten vid en styrelses sammanträden reglera prisen på marknaden. Det gäller därför till en början att finna ett uttryck för hvad som med hänsyn till våra förhållanden bör anses vara en sammanslutning, som besitter kartellens eller trustens egenskaper, samt att genom lagstiftning uppdraga gränserna för deras befogenhet. Härmed torde åtminstone kunna vinnas, att vissa redan nu förekommande skadliga försök att utöfva ekonomiskt tryck på utomstående liksom en del andra maktmissbruk icke få förekomma från sammanslutningarnas sida. Möjligen kunna åtgärder äfven träffas för att hindra den försämring af varornas kvalitet, som ofta åtföljer monopoliseringen.

Har en näringsgren blifvit fullständigt monopoliserad vid bildandet af en kartell eller trust, fyller denna en nödvändig samhällelig uppgift. Den har blifvit ett samhällsorgan och bör behandlas såsom sådant. Däri innefattas noggrann samhällelig *kontroll*. I detta afseende har förordats, att staten bör vara representerad i organisationens styrelse och deltaga uti dess revision, samt att vetorätt angående vissa beslut bör tillerkännas statens representant, i synnerhet uti sådana företag, som staten gifvit särskilda privilegier.

Fortfar kapitalets koncentration med den snabbhet, man kunnat iakttaga under de sista åren, är det sannolikt, att vissa monopol helt och hållet kunna behöfva öfvertagas af samhället själf, hvilket

blir nödvändigt, om konsumenterna icke å annat sätt kunna tillförsäkras varor till skäligt pris. Har staten genom ett dyrbart tullskydd gifvit de inhemska näringarna ett starkt värn mot utländsk konkurrens under den tysta förutsättningen, att täflan på den egna marknaden därför icke skall upphöra, men så i alla fall sker, ligger det konsekvens uti att det allmänna inskrider för att behärska monopolet, när detta hotar att bli samhället öfvermäktigt.

Enligt min uppfattning kan det ifrågasättas, om det ej vore lämpligt att, när »uppgörelsen» med sockertrusten utgår, en motsvarande öfverenskommelse träffas med denna, som staten på sin tid aftalade med Grängesbergsbolaget.

Hithörande frågor böra emellertid bli föremål för omsorgsfulla undersökningar, innan beslut fattas om den metod, statsmakterna böra tillämpa vid trustfrågans behandling. Jag vill därför begränsa min framställning till ett yrkande om, dels en tillfällig utredning, dels ett kontinuerligt öfvervakande af befintliga karteller och truster antingen genom utvidgning af ett nu befintligt eller organiserandet af ett särskildt statsorgan för ändamålet.

Med anledning af det, som ofvan anförts, får jag således vördsam samt hemställa:

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta utföra en undersökning angående inom landet befintliga karteller och truster, i syfte att kunskap må erhållas om deras antal, beskaffenhet och arbetssätt m. m.; samt

att Kungl. Maj:t, med stöd af den erfarenhet, denna undersökning må lämna, ville låta uppgöra och för Riksdagen framlägga förslag till sådana åtgärder, hvarigenom möjlighet beredes att vinna en kontinuerlig öfversikt af kartell- och trustväsendets utveckling och verksamhet i Sverige.

Stockholm den 15 januari 1910.

Erik Palmstierna.

*Bilaga.***Kort framställning af statsmakternas åtgärder i kartell- och trustfrågan
uti olika länder.***Tyskland.*

I Tyskland liksom uti de Skandinaviska länderna finnes ingen lagstiftning, som hindrar producenterna att sammansluta sig för att behärska marknaden. Men kartellväsendets hastiga utveckling — det fanns fyra karteller före 1865 i Tyskland, åtta före 1875, fjorton före 1879, men nittio sex år senare, och cirka fyrahundra i september 1905 — har framtvingit åtgärder i syfte att lagbinda sammanslutningarna.

Det första initiativet därtill togs år 1900 af bland andra dr Gröber, som uti en motion i riksdagen hemställde om utredning angående verkningarna af befintliga karteller, syndikat och ringar. Samma år hemställdes i en annan motion af Heil om skrifvelse till regeringen angående sådan lagstiftning, hvarigenom karteller och syndikat, som tydligen ha monopolistisk karaktär, underkastas lämplig uppsikt. Senare upptogs frågan ånyo och behandlades synnerligen ingående af 1902 års tullkommission. Olika uppfattningar gjorde sig där gällande angående hvad som borde åtgöras. Å ena sidan framhölls det intima sambandet mellan skyddstullar och monopolbildningar, och förslag framlades åsyftande att lämna förbundsrådet rätt att sänka tullarna och medge fri införsel om inhemska fabrikanter sökte tillämpa dumpingmetoden. Å andra sidan begärdes en noggrann undersökning om de befintliga kartellernas beskaffenhet inom olika näringsgrenar och det inflytande de utöfvade, innan några andra åtgärder skulle vidtagas.

Vid diskussionen om dessa förslag framhölls från flera håll, att det var nödvändigt upprätta en fullt pålitlig statskontroll, som hindrade att för hela det ekonomiska lifvet farliga kapitalkoncentreringar skedde inom industrien, utan att man hade någon som helst kännedom därom. Det meddelades då, att riksregeringen redan upptagit hela kartellfrågan till behandling och stod i begrepp att börja en undersökning om hvilka karteller, som funnos i landet, och det inflytande dessa utöfvade på produktionen. I slutet af år 1902 tillkallade inrikesministern von Posadowsky också en del yrkesmän och sakkunniga, bland hvilka må nämnas de framstående vetenskapsmännen, professorerna Lujo Brentano, Conrad, Francke och Schmoller för att uppgöra förslag till frågeformulär, afsedt att till besvarande ut-sändas till industrimän och handelsidkare, som berördes af frågan.

Sin ställning till spörsmålet angaf inrikesministern med följande ord: »Kartellfrågan har sedan längre tid visat sig ha den utomordentliga betydelse för hela

näringslivet, att riksregeringen ansett det vara sin skyldighet ägna densamma särskild uppmärksamhet. För tillfället ville regeringen icke intaga någon ståndpunkt, vare sig för eller emot kartellerna. Den önskade endast vinna så fullständiga upplysningar om dem, som möjligt. Särskildt gällde det få reda på 1) kartellernas antal och beskaffenhet; 2) deras prispolitik; 3) deras inverkan på näringslivet; 4) de medel, hvilka de använde för att nå sina syften. Ungefär 450 karteller ansåg sig regeringen känna till. Bland dem vore likväl flera, som snarare borde betraktas som priskonventioner eller öfverenskommelser om kontingentering af produktionen.

Resultatet af sammankomsten blef godkännandet af ett frågecirkulär samt uttalande om önskvärdheten af att kontradiktoriska förhandlingar med kartellernas målsmän borde äga rum. Dessa skulle vara offentliga endast i den mån särskild begäran om deras hemlighållande ej framställdes. Frågeformuläret upptog nedanstående 14 frågor:

- 1) Kartellernas benämning, antal medlemmar och dessas yrkesspecialitet.
- 2) Antalet arbetare, som sysselsättes af de kartellerade företagen.
- 3) Slaget varor, som produceras af dem.
- 4) Produktionsmängd och värde af de nyttigheter kartellen fört i marknaden de tre sista åren.
- 5) Orsaken, året och den bestämda tidslängden för kartellens bildande och fortvaro.
- 6) Kartellens ändamål.
- 7) Dess organisation.
- 8) Sättet och resultatet af varuafsättningens reglerande å den inhemska och den utländska marknaden.
- 9) De pris, som kunnat uppnås på de olika marknaderna.
- 10) Det inflytande kartellerna utöfva på af dem beroende industrier eller handelsidkare, särskildt med hänsyn till försäljningsvillkoren. Kartellernas ställning gent emot inköpsföreningar.
- 11) Resultatet af den inverkan kartellen kunnat utöfva på råvarornas och halfabrikatens pris inom branschen.
- 12) Kartellens försök att centralisera företagen inom en näringsgren genom fördrifvande af mindervärdiga industrier, eller sammanförande af de för varornas fullfärdiga framställning på olika produktionsstadier arbetande företagen.
- 13) Kartellernas ställning till lönerörelserna hos vid anslutna företag anställda arbetare.
- 14) Kartellernas inverkan på varornas kvalitet och produktionskostnad.

På grundval af dessa frågor har ett synnerligen innehållsrikt och värdefullt material till belysande af kartellfrågans läge i Tyskland erhållits. De ha sammanfattats uti första och tredje delarna af den »Denkschrift über das Kartellenwesen», som åren 1905—1908 utarbetats inom inrikesdepartementet. Tillsammans upptar den ej mindre än 385 syndikat.

Arbetets andra del behandlar den tyska civil- och straffrättens hittillsvarande ståndpunkt vid rättsfall, som behandla kartellerade företag, och fjärde delen lämnar ett sammandrag af uti olika länder rådande uppfattningar i frågan m. m. Ytterligare en del förväntas snart bli färdig, afseende att åskådliggöra den inverkan på prisnivån, kapitalets organisationsformer utöfvat.

Äfven år 1905 var kartellfrågan föremål för riksdagens behandling. Centerledaren Dr. Spahn — riksdagens nuvarande vice president — väckte nämligen en motion, hvori begärdes utredning angående befintliga karteller med bifogande af deras stadgar. Riksdagen biföll denna framställning, som inrikesministeriet, enligt hvad jag förut nämnt, redan tillmötesgått. Vissa delar af motiveringen till Spahns motion är emellertid ej minst af den anledningen, att densamma blifvit tyska riksdagens uttalande i frågan af den betydelse, att det viktigaste bör återges: »Vi behöfva en gång få noggrant reda på samtliga de karteller, som arbeta med råvaruproduktion eller framställning af half- och helfabrikat, jämte deras stadgar eller träffade förbindelser.» »Vi behöfva också veta, huru syndikaten inverka på prisbildningen inom produktionens olika stadier, och huru konsumenterna påverkas af en näringsgrens kartellering. Möjligen kan det erinras, att det är synnerligen svårt att få kännedom om dessa förhållanden. Jag medger det gärna. Vore det inte svårt skulle hvem som helst kunna verkställa utredningen. Men det kunna vi ej och därför bör inrikesdepartementet lämna oss sitt understöd.» »Vi behöfva uppgifter om produktionsmängden uti de kartellerade företagen, i jämförelse med dem, som finnas hos de oorganiserade, för att ett bedömande af kartellernas inverkan på produktionen och prisbildningen må kunna verkställas.» »Först när vi känna kartellernas inflytande på prisörelsen inom hvarje produktionsled, kunna vi afgöra i hvad mån Tyskland betungas af kartellerna. Därmed är icke sagdt, att vi äro fientligt stämda emot dem. Man behöfver icke förutsätta, att kartellerna äro några missbildningar. Det äro de icke. Gent emot utlandets konkurrens måste ofta en kartellering ske inom vissa områden.» »Det är tre spörsmål, öfver hvilka vi önska klarhet. För det första angående de prisstegringar kartellerna framkalla; för det andra hur bojkott utöfvas mot utomstående och för det tredje, i hvad mån afnämarna förbjudas köpa varor från annan producent, än kartellen.» »Dessa punkter beröra de missförhållanden, som äro mest påtagliga och strida emot de grundsatser, som vi i Tyskland sammanfatta under begreppet »god sed» (Guter Sitte) och vi ha all anledning utreda om lagstiftningsåtgärder icke äro behöfliga för att hindra deras förekomst.»

Man väntar nu, att inrikesministeriet på grundval af den verkställda utredningen skall framlägga definitiva förslag till kartellfrågans lösning.

Österrike.

Föreningsrättslagen af den 7 april 1870 afhandlar ej endast arbetsgifvarnas och arbetarnas inbördes förhållande utan innehåller uti § 4 ett stadgande, som äger full tillämpning på kartellväsendet. Där heter det: »De uti §§ 2 och 3 upptagna bestämmelserna äro tillämpliga på sådana öfverenskommelser mellan näringsidkare, som afse stegring af priset på någon vara till konsumenternas nackdel.» Genom högsta domstolens utslag den 26 september 1905 i målet angående det internationella glödlampssyndikatet har paragrafen tolkats som ett *förbud* för dessa organisationers existens så snart den *afsikten* förefinnes med deras bildande, att därigenom en prisstegring å varorna skall åstadkommas. I Österrike sakna kartellerna följaktligen möjlighet att uppträda som rättssubjekt och kunna ej dragas inför domstol. Tvister med dem kunna icke heller lösas genom vanligt skiljedomsförfarande enligt § 595 nr 6 uti processordningen af den 1 augusti 1895, emedan de äro att anse så-

som olagliga. Ja, föreningar, som fullfölja kartellsyften kunna upplösas på grund af § 6 i föreningslagen af den 15 november 1867.

Oaktadt denna rättslösa ställning har kartellväsendet utvecklats hastigt i Österrike. De civilrättsliga bestämmelserna ha ej vållat många bekymmer. Det egna intresset att hålla kapitalorganisationen samman och förhindra stridigheter mellan dess medlemmar har möjliggjort, att statens rättsskydd kunnat umbäras. Många karteller fungera äfven utan några skrifna stadgar. Behovvet af ömsesidigt stöd och känslan af yrkesheder sammanhålla dem utan andra förbindelser än dem, som muntligt afgifvits.

De klagomål, som upprepade gånger anförts öfver socker- och petroleumkartellernas prispolitik, förmådde likväl regeringen att den 1 juni 1897 framlägga ett förslag till reglerande af kartellernas verksamhet.

Förslaget begränsade sig till karteller, hvilka såsom socker-, brännvin-, öl- och saltproducenternas syndikat utgjorde ett led i den indirekta skattepolitiken. Af-sikten var nämligen ej endast att tillvarataga konsumenternas intressen utan äfven att bevaka statens beskattningsrätt. Dessa karteller skulle underkastas kontroll af finansministeriet, som hade att stadfästa deras organisationsformer, och föreläggas alla beslut, som gällde prisbestämningar, indelning uti afsättningsområden och reglering af produktionen m. m. Ministeriet skulle få rättighet ta del af kartellernas bokföring och inspektera förråden samt i öfrigt inhämta alla behöfliga uppgifter om förvaltningen. Om så ansågs önskvärdt, kunde ministeriet öfverlämna denna befogenhet till en af tolf ledamöter, däraf hälften fackmän, bestående kommission.

Förslaget blef föremål för liflig debatt och mötte gensagor från flera håll. Konsumentintresset häfdade, att lagstiftningen ej borde begränsas till de näringsgrenar, som direkt tjänade statens fiskaliska politik utan äfven till andra, medan industriens förespråkare menade, att deras näring skulle lida skada af statens intrång.

Förslaget förelades riksdagen 1898, men har icke blifvit upphöjdt till lag.

Under tiden arbetade man på andra håll i syfte att få en kartellagstiftning till stånd. Särskildt af intresse är det lagförslag, som Dr. *Julius Reich* utarbetade för det österrikiska »Industrie- und Landwirtschaftsrat» år 1901.

Detta äsyftar statslig uppsikt öfver alla såväl ut- som inländska karteller och monopolinnehafvare. Kontrollen skulle utöfvas af handelsministeriet genom ett af detta tillsatt »Kartellrat». Ett kartellregister skulle uppläggas och inskrifning uti detsamma medföra juridiska rättigheter. Något tvång att anmäla sig till detsamma medtogs likväl ej.

Gränserna för hvad som skulle anses vara kartellverksamhet blefvo synnerligen vida, hvilket framgår af första paragrafen, som lyder: »Karteller, hvilka utgöras af föreningar eller förbund mellan själfständiga företagare, som bildats i syfte att genom gemensamt uppträdande och öfverenskomna inskränkningar i den fria konkurrensen utöfva afgörande inflytande på produktions-, pris- och distributionsförfarandet med varorna, äro underkastade statens kontroll i enlighet med denna lags bestämmelser. Sådan kontroll må äfven utöfvas å karteller, som ha sitt säte i utlandet, men bedrifva förvärfverksamhet inom landet, samt å föreningar mellan inhemska karteller eller inhemska och utlandet tillhörande dylika.»

Samma statskontroll åläggas företagare, hvilkas handelsvaror faktiskt äro konkurrensfria. Om någon begränsning af konkurrensen ägt rum eller ej inom viss

förvärfsgren afgöres af kartellrådet med hänsyn till föreliggande omständigheter. »Kartellrådet» skulle förutom af den af handelsministeriet valda ordföranden bestå af en representant för handels-, finans-, jordbruks- och trafikministerierna hvar, samt af åtta ledamöter valda af industrirådet, fyra af landtbruksrådet, och fyra af Wiens handelskammare. Arbetsordningen för kartellrådet fastställdes af handelsministeriet.

Om en näringsidkare, mot hvilken befogade anmärkningar förefunnes, icke följer rådets föreskrifter har detta att anmäla saken till handelsministeriet, som bland annat kan vidtaga följande åtgärder: tullsänknningar på viss tid, exportförbud, fraktlindringar för varor, som kunna medföra konkurrens mot monopolet, underlåttandet af konkurrensföretags bildande genom beredande af skattefrihet, tullfri materialinförsel, fraktlindringar för råvaror och direkta subventioner. Gentemot handelskarteller förordas gynnandet af konsumtionsföreningar.

Kartellrådets uppgift i öfrigt kan sammanfattas däri, att det med omsorg skall följa kartellväsendets utveckling och föreslå erforderliga lagbestämmelser.

Dr. Reichs förslag har icke ännu föranledt till någon åtgärd.

Trots upprepade skrivelser angående behovet af kartellagstiftning, har österrikiska regeringen ej tillmötesgått deputeradekammarens önsknningar om förnyade åtgärder i detta syfte.

Ungern.

Den Ungerska lagstiftningen har ännu icke afsatt några frukter på detta område. Kartellfrågan har emellertid varit föremål för utredning inom handelsministeriet, som år 1904 lätit Dr. *Paul Mandel* utarbета ett lagförslag. En kartellering anses enligt detta ha skett, så snart resp. parter träffat bindande aftal om frivillig inskränkning af sin produktion. Följaktligen måste skriftlig öfverenskommelse ha blifvit ingången. Kartelleringen får rättsverkan så snart den blifvit anmäld till handelsministeriets kartellregister. Ministeriet kan låta upplösa en kartell, om densamma medfört osedvanligt höga varupris eller vägrar leverera sina produkter till vissa afnämare, för att därigenom stärka sitt monopol. Skadestånd kan ådömas i vissa fall såsom vid illojal konkurrens eller vid andra försök att undantränga eventuella konkurrenter från marknaden. Tvenne af justitieministern för tre år tillsatta kommissioner skola lämna sakkunnigt biträde vid hithörande frågors behandling.

Förslaget ansågs bli af ringa betydelse, emedan kartellerna lätt nog utöfva sin verksamhet äfven om skrifna stadgar ej förefinnas, och skadeståndets utmätande förmenades vara praktiskt utförbart, emedan skadans storlek var oberäknelig.

Frankrike.

Den franska strafflagen af år 1810 har mycket skarpa straffbestämmelser mot konstlad stegring af varuprisen, särskildt när de framkallas mellan handelsidkare och gälla lifsmedel; samt värdepapper. Någon praktisk användning torde dessa stadganden likväl knappast ha fått. Orsaken härtill är väsentligen att finna uti lagens föräldrade affattning, som gör, att den icke passar för nutida kapitalorganisationer, ehuru den varit lämplig för den begränsade lokalmarknaden i början af nittonde århundradet. Trots kartellernas ogiltighet i rättsligt afseende ha de

likväl utvecklats med synnerlig hastighet, och visa benägenhet att öfvergå till hemliga truster.

Det enda mer anmärkningsvärda lagstiftningsförsöket är artikeln 12 i »Le loi relatif au contrat d'association» den 1 juli 1901, hvilken riktar sig mot sammanslutningar af utländska företagare eller sådana, som dirigeras af utländingar, och hvilkas majoritet ej utgöres af inhemska medborgare. Artikeln lyder: »Sammanslutningar, hvilkas majoritet utgöres af utlänningar eller hvilkas tjänstemän ej äro inhemska medborgare, eller hvilkas säte är förlagdt till utlandet, och som genom sin verksamhet störa de normala förhållandena på värdepappers- eller varumarknaden, eller som äro skadliga för statens säkerhet enligt §§ 75 och 101 i strafflagen, kunna genom beslut i konselj upplösas af republikens president.»

Någon praktisk användning af lagen var åtminstone intill år 1908 icke känd.

Italien.

Uti Italien finnes icke heller någon modern kartellagstiftning. Där gäller liksom i Belgien endast att prisregleringar, som utföras på bedrägligt sätt, äro straffbara (strafflagen 30 juni 1889, Ar. 293). Däremot innehåller § 299 uti 1889 års lag ett direkt förbud mot sammanslutningar, som äsyfta en direkt inskränkning af den fria konkurrensen vid anbuds afgifvande för offentliga arbeten eller leveranser. I öfrigt äro kartellerna ej otillåtna. Äfven i civilrättsligt hänseende äro de erkända om de icke bryta mot »god sed», eller »störa den allmänna ordningen».

Bristen på lagbestämmelser, som inrama nutida förhållanden, har likväl gjort sig kännbar, och kassationsdomstolen i Neapel uttalade den 23 maj 1903 uti ett domstolsutslag: »Den viktigaste frågan i denna rättstvist är, om enligt gällande lag de under benämningen konsortier, truster eller industriella syndikat angifna sammanslutningarna äro tillåtna eller ej. För att svara på denna fråga, måste sammanslutningarnas karaktär vara bekant. Deras ändamål brukar vara att förena producenterna inom samma näringsgren i syfte att stäfja den inbördes konkurrensen och åstadkomma prisförhöjningar. Från ekonomisk synpunkt sedt kunna dylika sammanslutningar innebära vissa fördelar, men genom ett öfverskridande af det rättas gränser äfven vålla skada och, därest de urarta, bli farliga för samhället. En vanlig domstol kan icke afgöra detta spörsmål, det blir statsmakternas uppgift att leda dessa organisationer på riktiga spår, så att, om missbruk yppas, bestraffningar åläggas, eller en upplösning af sammanslutningen kommer till stånd.»

Rumänien.

Rumänien har, liksom Frankrike, nyligen utfärdat en lag i afsikt att skydda den inhemska industrien mot internationella monopoliseringsförsök. Anledningen härtill var närmast den ruinerande konkurrens, som en filial af Standard Oil-trusten upptog mot landets petroleumfabrikanter. Priset per 100 kg. lysolja sjönk inom 8 mån. från 8,20 frc. till 4 frc.

Rumäniska regeringen var betänkt att upprätta ett statsmonopol, men valde i stället att genom produktions- och prisregleringar behärska marknaden. Detta skedde genom lagen den 1 juli 1907, som ger regeringen rätt att bestämma det

årliga oljebehovet och fördela raffineringen mellan befintliga fabriker. Dessutom fixeras det maximipris för hvilket varan må säljas i handeln. Skulle raffinaderi visa benägenhet att försämra produktens kvalitet, kan regeringen förordna om dess stängande. Följden af denna lagstiftning blef, att flertalet raffinaderier jämte Standard Oil-filialen bildade en gemensam kartell, hvilken anpassat sin verksamhet efter lagen.

Ryssland.

Den ryska strafflagens 913 och 1180 §§ äro tillämpliga på kartellerna och ha flera gånger tagits i bruk. Enligt dem är hvarje sammanslutning mellan näringsidkare, som afse att öfver höfvan stegra prisen å lifsmedel eller å andra nyttigheter, straffbara.

Särskildt intressanta äro de åtgärder, ryska regeringen vidtagit för att sänka sockerpriset. En del sockerfabrikanter hade, gynnade af den höga skyddstullen, redan 1886 bildat en kartell, som afsevärdt stegrat priset å den inhemska marknaden, och som använde dumpingmetoden i utlandet. Regeringen försökte flera gånger hindra detta genom tullsänkningar och inköp af utländskt socker. Därigenom blef dumpandet förlustbringande. Härtill bidrog äfven, att några utanför kartellen stående fabriker började konkurrens. Under den tid af öfverproduktion och pris-sänkning, som nu inträdde, höll en krasch på att uppstå, men då inskred regeringen med lagliga tvångsåtgärder. Dessa inneburo fixerande af maximipris och produktionsmängd för bestämda årsperioder. Hvarje fabrik förpliktas äfven inneha ett visst sockerförråd. Detta får icke föras i marknaden utan regeringens tillstånd.

En ny lag angående sockerproduktionen trädde i kraft den 1 september 1903. Den bygger på samma principer som den föregående och afser ett ytterligare försvärande af öfverproduktionens uppkomst.

England.

Endast i det fall, att konkurrensen *helt och hållet* upphäfves genom kartellbildningen, blir denna enligt Englands »Common Law» (sedvanerätt) ogiltig. Är konkurrensen endast till viss grad eller lokalt begränsad (partial restraints) så är den däremot giltig, om den håller sig inom förnuftiga (reasonable) gränser. I stort sedt lämnar lagstiftningen ganska fritt svängrum åt kartell- och trustbildningar. På grund af frihandelssystemets natur ha de emellertid icke tagit sådan omfattning som i tullskyddade länder, hvilkas ekonomiska politik erbjuder drifhusluft åt monopolistiska företag. Inom järn- och stålindustrien finnes likväl ganska starka långkarteller, liksom tvärkarteller äro vanliga uti textilbranschen.

»The Census of Production Act» 1907 bör i detta sammanhang omnämnas. Den föreskrifver en regelbunden produktionsstatistik och ger handelsministeriet rätt att erhålla fullständiga upplysningar angående företagens produktion. Höga straff drabba såväl dem, som undandra sig att lämna begärda upplysningar, som stats-tjänstemän, hvilka missbruka inhämtade sådana.

Australien.

De australiska lagarna ha sitt ursprung i de ansträngningar, statsmakten gjort för att skydda den inhemska industrin från öfvermäktig, utländsk konkurrens och arbetarna från trustväldenas lönedpressningar.

Den grundläggande lagen på detta område för »The Commonwealth of Australia» är »The Australian Industries Preservation Act» 1906. Den innefattar uti benämningen »trust» t. o. m. föreningar af personer med eller utan korporativa rättigheter, hvilkas förvaltning och beslut regleras genom ömsesidig öfverenskommelse af en särskild styrelse, eller på annat liknande sätt. Lagen får genom denna tänjbarhet en utomordentlig räckvidd. Det är straffbart att inskränka handelsomsättningen till allmänhetens skada, eller att genom illojal konkurrens söka tillintetgöra en industri, hvars tillvaro är nödvändig såväl med hänsyn till produktionens som arbetarnas och konsumenternas intressen. Hvad som menas med illojal konkurrens är i lagen närmare definieradt.

Tullagens artikel 4 den 12 oktober 1906 ger generaltulldirektören rätt att till hälften sänka tullen på landtbruksmaskiner, därest inhemska fabrikanter, i skydd af densamma stegra prisen utöfver vissa i lagen bestämda gränser.

Nya Zeeland.

Här har arbetet på en lagstiftning mot samhällsskadliga handelsmonopol flera år varit å bane. Det första lagförslaget tillkom 1904. De båda följande åren förelades detta parlamentet i omarbetadt skick, men har ännu icke blifvit lag. Denna »Trade Monopolis Prevention Act» förklarar alla handelsmonopol vara olagliga, och öfverenskommelser åsyftande dylika betraktas såsom försök till olagliga handlingar. Ytterst ingående definitioner angifva hvad som uti lagförslaget skall anses utgöra ett handelsmonopol. I korthet sammanfattadt skulle ett dylikt förefinnas, så snart någon förening af hvad slag det vara må tydligen åstadkommer en stegring af varuprisen eller minskning af produktionen till allmänhetens förfång.

Anmälan om monolets befintlighet skulle göras af statens ämbetsmän, af den som lider skada af monolet, eller af minst 30 andra myndiga, väl ansedda medborgare. »The Solicitor General» och »the Controller and Auditor General» skulle med anledning däraf vidtaga undersökningar för att utröna anmälningens giltighet. Dessa höga ämbetsmän utrustas för den skull med rätt att tillkalla vittnen och taga del af företagens förvaltning. I fall de erhålla visshet om, att ett monopol existerar, rapporteras därom till en särskild domstol. Af denna kan sammanslutningen upplösas.

»The Flower and other Products Monopoly Prevention Act», som trädde i kraft 1907, afser att skydda konsumenterna mot monopolisering af mjöl, hvete eller potatishandeln. Artikel 3 och 4 ge guvernören rättighet att på förslag af en undersökningskommission medge tullfri införsel under tre månaders tid. Kommissionen skall följa prisrörelsen och utröna om denna är osedvanligt hög. I så fall böra åtgärder föreslås för prisnivåns sänkande.

Förenta Staterna.

I Förenta staterna är det inte *kartellen*, som är den vanliga typen för det industriella kapitalets samorganisation, utan *trusten*, hvilken fullständigt absorberar de enskilda företagen och bildar en enda enhetligt ledd förvaltningsapparat till skillnad mot kartellens mer eller mindre lösa förbindelser mellan självständiga företag. Trusten är sammanslutningarnas organisatoriska fulländning i deras sträfvan att uppnå monopolet, och erbjuder i förvaltningsekonomiskt hänseende stora fördelar, på samma gång som dess enorma maktkoncentration kan bli ödesdiger för samhället.

Den amerikanska lagstiftningen har gjort den ena ansträngningen efter den andra för att skydda sig mot trusterna. Ett af de största hindren härför framställer sig uti Unionens konstitution, hvilken lämnar de enskilda staterna suverän rätt att afgöra alla frågor utom dem, som äro af interstatlig natur. Den splittring, som häraf förorsakas, återverkar menligt på lagstiftningen.

En uppräknig af de olika förbunds lagarna med kort angifvande af deras innehåll torde lämna en tillräcklig uppfattning om den metod, statsmakterna hittills begagnat.

Kongressens första försök att tygla trustväldet var »*The Interstate Commerce Act*» den 4 februari 1887 med tillägget 29 juni 1906 (»Hepburn Act»), hvilken riktar sig emot de missförhållanden, som framkallas af järnvägstrafikens monopolisering med däraf följande tariffstegringar, förbud mot transport af vissa varor eller fraktlindringar för andra m. m. Enligt en officiell rapport, skulle Standard Oil Company ha förtjänat cirka $\frac{3}{4}$ miljoner dollars årligen på förbjudna fraktlindringar. Lagens utöfvande är öfverlämnadt till »*The Interstate Commerce Commission*», som har rätt och skyldighet att granska trafikbolagens förvaltning. Afsikten med lagen var att skydda den fria konkurrensens upprätthållande på trafikvägarna.

Sherman-lagen (»An Act to prevent Trade and Commerce against unlawful Restraints and Monopolies» 2 juli 1890) riktar sig mot hvarje sammanslutning (Conspiracy) eller förening i trustliknande eller annan form så snart en inskränkning af det fria varuutbytet mellan staterna inom unionen eller med utlandet afses. Hvarje sådan sammanslutning förklaras olaglig och straffbar. Trusternas många öfvergrepp har ställt lagen på hårda prof. Längre visade det sig, att den lätt nog kunde kringgås, och man har därför försökt att skärpa den genom olika tillägg. Det första var 1893 års lag om vittnen (»An Act in relation to Testimony»), som möjliggör noggrann inblick uti trusternas affärsverksamhet, och låter vittnena gå fria, äfven om de genom blottandet af vissa omständigheter eljest skulle kunna ådraga sig laga ansvar.

Wilson-lagen (»An Act to reduce Taxation and provide Revenue for the Government and for other purposes» 27 augusti 1904) innehåller förbud mot sammanslutningar mellan importörer, om dessa förorsaka prisstegringar eller begränsning af den fria konkurrensen.

Af stor praktisk betydelse har 1903 års »*Act to establish a Departement of Commerce and Labour*» visat sig vara. Genom den upprättades ett handels- och arbetsdepartement, som genom en särskild afdelning (Bureau of Corporations) håller uppsikt öfver alla bolag och föreningar, hvilka idka mellanstatlig handel förutom trafikbolagen. I spetsen för denna byrå står en ämbetsman, »the Commissioner of

Corporations», som direkt kan lämna förbunds-presidenten allt det material, som kan anses behöfligt för lagstiftning uti hithörande ärenden. Byrån skall afgifva berättelser å vissa tider. Vittnen kunna inkallas och förpliktas afgifva meddelanden, enär samma befogenhet att granska bolagens förvaltning, som tillkommit »the Interstate Commerce Commission», äfven tillerkänts detta statsorgan. Syftet med lagen var att skapa ett ämbetsverk, som noggrant öfvervakar trustväsendets utveckling, och kan ta initiativ till erforderlig lagstiftning.

Trots de relativt talrika lagarna emot trusterna ha dessa fortplantat sig hastigare uti Förenta Staterna än i något annat land, och blifvit denna världsdels mest betydelsefulla socialekonomiska problem. De åtgärder, man hittills försökt, ha äfven, såsom rättegångarna nogsamt utvisa, ganska ringa inverkan på trusternas uppträdande, ehuru Roosevelts kraftiga inskridande under de sista åren förmått skänka Shermanlagen någon effektivitet. Man bör likväl vid bedömande af dessa förhållanden ihågkomma, att trustväsendet så länge fått slå djupa rötter i samhället, att blott ett långsamt och ihärdigt arbete kan förmå böja dess öfvermakt.
